

Ю.В. ПРУС, магістрант, НТУ «ХП», Харків

ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДХОДІВ ДО СУТНОСТІ ТА ОЦІНКИ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ

Розглянуто сутність показника продуктивності праці. Проаналізовані підходи до визначення та оцінки показників продуктивності праці. Розглянуто класифікацію факторів, які впливають на продуктивність праці та визначені шляхи підвищення ефективності праці.

Рассмотрена сущность показателя производительности труда. Были проанализированы подходы к определению и измерению производительности труда. Рассмотрена классификация факторов, которые влияют на производительность труда и определены пути повышения эффективности труда.

Conception of labour productivity indicator is examined. Approaches to the defining and assessment of the labour productivity were analyzed. Classification of the factors influencing on the level of the labour productivity is considered and the ways of increasing of reserves of its growth are shown.

Вступ. В усі часи розвитку економічної думки вважалося, що одним з основних факторів розвитку економіки є праця. Впродовж останніх десятиліть в Україні існували суперечності щодо показників використання трудових ресурсів, тому що вважалося, що вони є частиною матеріально-сировинних факторів виробництва. Проблеми виходу України з економічної кризи та те, що зовнішнє середовище є досить нестабільним, змушують вчених-економістів шукати шляхи підвищення ефективності національної економіки в цілому та окремих підприємств. Одним з шляхів такого під-

вищення є використання інтенсивних факторів, тобто зростання продуктивності праці. Висока продуктивність праці – це найголовніша ознака ефективної роботи підприємства. В Україні основна увага приділяється фінансовому аналізу господарської діяльності підприємств, таким чином показник продуктивності праці відтиснутий такими фінансовими інструментами, як прибуток, рентабельність, заробітна плата. Тому відсутність чіткого визначення та певної залежності між прибутком та продуктивністю і призвели до деякої непотрібності використання цього показника в практичній діяльності підприємств. Недосконалість існуючих визначень та методик оцінки продуктивності праці не дозволяють порівнювати продуктивність економічної системи України на різних рівнях, особливо в період значних інфляційних процесів.

Метою статті є систематизація наукових підходів до трактування та оцінки продуктивності праці, визначення соціально-економічних передумов її зростання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою визначення продуктивності праці та методологією її вимірювання займалися такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як Д. Богиня, О. Сологуб, О. Грішнова, С. Бандура, В. Гончаров, А. Бабицкий, Д. Сінк, Ф. Тейлор та ін. Багатогранність та полідисциплінарність проблем праці та її продуктивності в сучасних трансформаційних умовах України потребують глибокого вивчення соціально-економічних, демографічних, технологічних і матеріальних складових, що і зумовлює необхідність поглибленого дослідження даної тематики.

Результати дослідження. Аналізуючи різноманітні підходи до визначення поняття «продуктивність праці», можна знайти деякі відмінності на різних економічних рівнях.

Так, економічна енциклопедія за редакцією С.В. Мочерного трактує продуктивність праці «як ефективність виробничої діяльності людей у процесі створення матеріальних благ і послуг» [1, с. 118].

С.А. Музиченко стверджує, що «продуктивність праці – це ефективність затрат конкретної праці, яка визначається кількістю продукції, виробленої за одиницю робочого часу, або кількістю часу, витраченого на одиницю продукції» [3, с. 24].

З точки зору О.А. Грішнкової, продуктивність праці є «узагальнюючим показником використання робочої сили ... що як і всі показники ефективності, характеризує співвідношення результатів та витрат, в даному випадку, – результатів праці та її витрат» [2, с. 361].

Поруч з наведеними визначеннями можна розглянути продуктивність праці як соціальну категорію. Тому що, як вважає О. Сологуб, центральним фактором у досягненні більш високих показників продуктивності підприємства виступає якість робочої сили, соціальна активність працівника [6, с. 54].

Зовсім інші уявлення про зміст поняття «продуктивність праці» має західний вчений Д. Сінк. Він використовує замість поняття «ефективність» поняття «результативність», тому що в західній теорії продуктивності система показників продуктивності будується на теорії про фактори виробництва. Цей підхід спрямований на оптимізацію поєднання наявних чинників виробництва і витрат на залучення їх у виробничий процес. Д. Сінк розуміє продуктивність праці як «відношення кількості продукції, виробленої системою за певний період часу, до кількості ресурсів, спожитих для створення чи виробництва цієї продукції за певний період» [4, с. 29].

Найбільш точним можна вважати визначення Г. Семенова, який відмічає, що продуктивність праці – це показник, який характеризує ефективність праці і показує здатність працівників випускати певну кількість продукції за одиницю часу [5, с. 24].

Узагальнюючи усі вище подані визначення, можна зробити висновок, що продуктивність праці – це показник ефективності, результативності, що характеризується співвідношенням обсягу продукції, робіт чи послуг, з одного боку, та кількістю праці, затраченої на виробництво цього обсягу, з іншого.

З приводу суперечностей у поглядах науковців можна зауважити, що продуктивність праці є показником, у якому намагаються відбити масу важливих обставин і особливостей. У сучасній науковій літературі існує велика кількість способів оцінки продуктивності праці. Кожен дослідник намагається ввести щось нове у розвиток теорії продуктивності праці. Тому що цей показник повинен найбільш точно враховувати усі фактори (праця, капітал, земля, енергія, інформація та ін.).

Зростання продуктивності праці можна розглядати на мікро- та макрорівнях, тобто відповідно в більш вузькому та у ширшому сенсі.

Продуктивність праці у вузькому сенсі – це продуктивність конкретної праці, яку можна визначити за формулою: $\Pi = P/V$ (1), де Π – продуктивність праці, грн/грн; P – результати в грн.; V – витрати в грн.

Результати – це обсяг виробленої продукції и послуг, який залежить від сукупності затрат праці (живої та уречевленої). Крім того, результати характеризуються прибутком, доданою вартістю та ін.

Витрати праці – це витрати праці, щодо створення засобів виробництва, що використовуються в процесі трудової діяльності (тобто це віддача засобів виробництва).

Продуктивність праці у широкому сенсі – це суспільна продуктивність праці, тобто вона характеризує результативність виробничого процесу і являє собою відношення загального обсягу виробленої продукції та послуг до загальних витрат праці.

Продуктивність у широкому сенсі визначається за формулою: $\Pi_{ЗАГ} = ВВП/Ч_3$ (2), де $\Pi_{ЗАГ}$ – продуктивність праці загальна, ВВП – валовий внутрішній продукт в економіці, $Ч_3$ – чисельність зайнятих в економіці.

Замінити продуктивність праці може складний процес взаємодії залежних між собою факторів (фондоозброєність праці, ефективний розподіл ресурсів, технічний прогрес і т.п.).

Ці фактори характеризують причини, від яких змінюється рівень та динаміка продуктивності праці. Від їх ефективного поєднання залежить зменшення чи підвищення продуктивності праці.

Усі фактори, які впливають на підвищення продуктивності праці поділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні фактори не контролюються окремими підприємствами, але вони впливають на ефективність їх функціонування. Факторами зовнішнього середовища можуть умови: політичні, соціально-економічні. Про внутрішні ж фактори можна сказати те, що на них можна вплинути такими способами: підвищити технічний рівень, удосконалити стиль роботи, поліпшити організацію праці та умови праці.

При вивченні факторів продуктивності праці, можна сказати, що вони тісно пов'язані між собою та суттєво впливають на її зміни. Тому, в умовах зростання всеохоплюючої глобалізації багатфакторний вплив на продуктивність праці буде більш відчутним. Основним завданням економістів є оцінка багатфакторного впливу для успішного управління продуктивністю праці на підприємствах.

Об'єктом аналізу продуктивності праці обрано підприємство «N», яке займається газопостачанням у Харківській області. Основною метою діяльності є безпечне та безперебійне газопостачання підприємств всіх форм власності та населення. Результати аналізу і оцінки динаміки продуктивності праці за 2006-2010 роки наведені у таблиці.

Таблиця – Аналіз динаміки продуктивності праці та середньомісячної заробітної плати по підприємству «N» за 2006-2010 рр.

Рік	Валовий дохід, тис. грн.	Кількість працюючих, чол.	Продуктивність праці на одного працюючого, тис. грн./чол.	Заробітна плата одного працівника, тис. грн./чол.	Індекс продуктивності праці (у % до 2006 р.)	Індекс середньомісячної заробітної плати (у % до 2006 р.)
2006	269770	3971	67,93	8,33	100	100
2007	308498	3987	77,37	9,98	113	119
2008	424805	3990	106,46	12,73	156	152
2009	542950,1	3863	140,55	15,25	206	183
2010	646630	3713	174,15	21,00	256	252

Аналізуючи табл., ми бачимо, що лише у 2007 році індекс заробітної плати перевищує індекс продуктивності праці, у 2008-2010 рр. індекс про-

дуктивності праці перевищує індекс заробітної плати. Тобто можна зробити висновок, що на підприємстві працівники недоотримують заробітну плату у порівнянні з витраченими трудовими зусиллями. Також це демонструє нееквівалентний обмін праці і отримуваного доходу.

Для ефективного управління продуктивністю праці на підприємстві доцільним було б виявити резерви підвищення продуктивності праці.

Резерви підвищення продуктивності праці – це такі можливості її підвищення, які вже виявлені, але з різних причин поки ще не використані. [5, с. 44]. Тобто їх можливо шукати у наступних напрямках:

- оптимізація структури персоналу підприємства;
- покращення якісного складу персоналу у частині досвіду окремих категорій працівників;
- зменшення втрат робочого часу.

Для повнішого використання резервів продуктивності праці на досліджуваному підприємстві необхідно розробити спеціальну програму управління продуктивністю, в яку необхідно включити етапи (див. рис.).

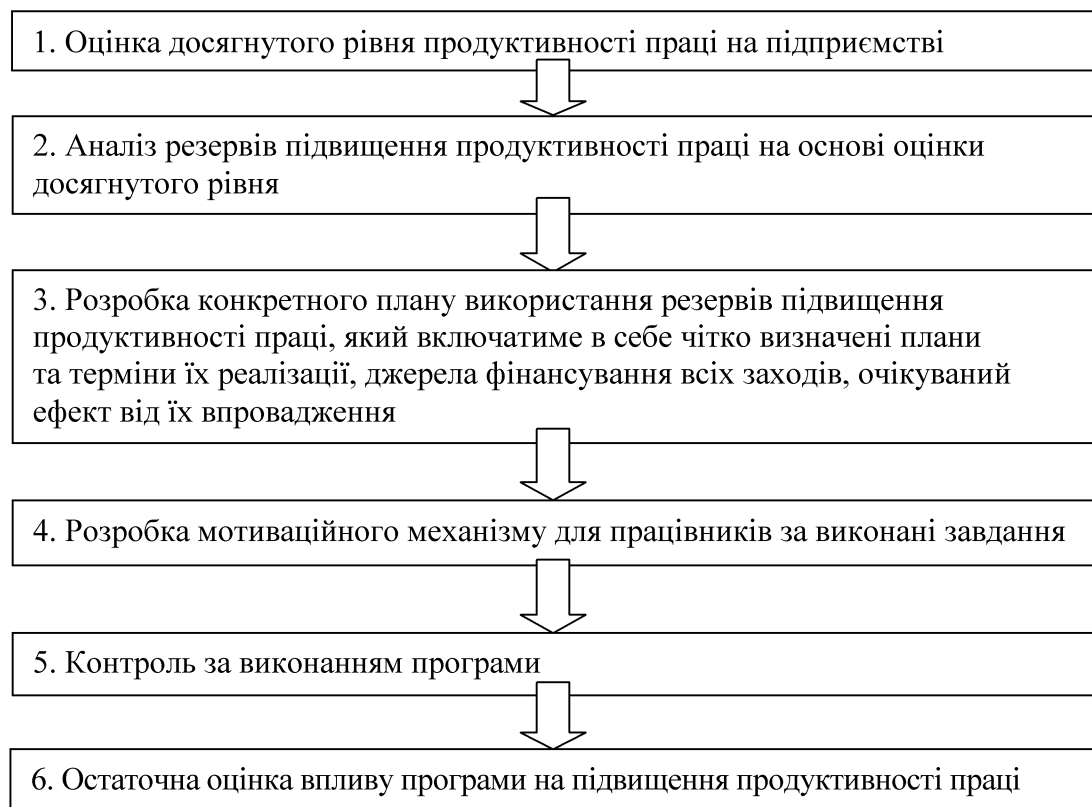

Рис. Етапи розробки програми управління продуктивністю праці

Висновки. На основі усього вищеперерахованого можна зробити висновок, що продуктивність праці являє собою один з найважливіших показників діяльності підприємства, який по-різному трактується у вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Від рівня продуктивності праці залежить темп росту промислового

виробництва, підвищення заробітної плати та доходів. Тому дуже важливим завданням вважається детальний аналіз продуктивності праці.

Кінцева мета виміру продуктивності праці – це занходження факторів та резервів її росту, визначення впливу даного критерію на фінансово-економічні показники для рішення завдань управління та регулювання соціально-економічних процесів на підприємстві.

Враховуючи результати дослідження, проведеного на підприємстві газопостачання, пропонується розробити такий механізм управління працею, який би стимулював до підвищення ефективності праці, а саме: технічне удосконалення, а також посилення мотивації праці; побудова системи спеціальних показників, які б характеризували продуктивність праці для різних рівнів управління. Практичне використання розробленого механізму дозволило б підвищити обгрунтованість управлінських рішень.

Список літератури: 1. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 – Видавничий центр «Академія», 2002. – 951 с. 2. *Грішнова О.А.* Економіка праці та соціально-трудова відносини: Підручник. – К.: Знання, 2004. – 535с. 3. *Музиченко С.А.* Продуктивність праці, соціально-економічна сутність категорій // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – №6. – С. 24 – 28. 4. *Синк Д.С.* Управление производительностью: планирование, измерение и оценка, контроль и повышение. – М.: «Прогресс». 1989. – 532 с. 5. *Семенов Г.А.* Организация труда в период перехода к рынку: Монография. – Запорожье: ЗГИА, 2000. – 195 с. 6. *Сологуб О.* Оцінка сукупної продуктивності підприємства на основі факторного аналізу // Вісник Бердянського університету менеджменту та бізнесу. – 2008. - №4. – С. 54-57.

*Стаття рекомендована до друку канд. економ. наук, доцентом Н.Ю. Єршовою.
Надійшла до редколегії 26.10.2011.*